

Eystein Skjerve, Hallstein Grønstøl, Espen Rimstad,

Olav Sandvik og Anton Skulberg

Matvarekvalitet, dyrehelse og internasjonal handel;

**Risiko forbundet med en økt import av levende dyr, kjøtt og andre
dyreprodukter fra EØS-området og andre land**

SAMMENDRAG AV

EN RAPPORT UTARBEIDET AV ET UTVALG NEDSATT AV

DEN NORSKE VETERINÆRFORENING

Oslo, mai 1996

Flere eksemplarer av denne rapporten kan rekvireres fra :

Den norske veterinærforening

General Birchs gt. 16, 0454 Oslo

SAMMENDRAG

Internasjonal handel med dyremateriale i form av levende dyr, kjøtt og kjøttvarer, melk og egg er i sterk endring. Så langt har denne prosessen bare i begrenset omfang berørt Norge. Ved etablering av Verdens Handelsorganisasjon (WTO) er hoveddrammene endret i retning av en liberalisering av handelsregimer og regelverk som angår slik handel. Norges handelsmønster er bundet til WTO, men også i sterk grad til hvilken tilknytning Norge har til EU. Hvis Stortinget vedtar den utvidelse av EØS-avtalen som er foreslått i drøftingene om «forenkla grensekontroll», kan dette få store følger for det handelsmønster som Norge har med omverden når det gjelder levende dyr, og kanskje i enda større grad for ferske matvarer. Rapporten diskuterer en rekke prinsipielle forhold omkring biologiske effekter av en økt internasjonal handel med dyr og animalske matvarer, og kommer med anbefalinger og råd basert på denne faglige vurderingen.

Et utgangspunkt for rapporten er at en må ha kontroll og oversikt over **hele næringskjeden** for å kunne tilby en viss sikkerhet mot overføring av smittestoff via matvarer, eller mot spredning av smittsomme husdyrsjukdommer. Vi har i Norge hatt god oversikt over vår dyreproduksjonskjede, og det vil være vanskelig å ha samme oversikt hvis en skal erstatte denne «bås til bord»-oversikten med sertifikater og analyseresultater fra andre og delvis ukjente områder, og en stikkprøvekontroll på sluttproduktleddet.

Infeksjonenes spesielle epidemiologi

Smittsomme sjukdommer etableres og spres etter de samme prinsippene hos mennesker og husdyr. Hvis en sørger for å legge forholdene til rette for mikrobene, ved etablering av tette populasjoner av husdyr i et industrielt husdyrhold, øker risikoen for spredning av smittsomme sjukdommer. En stadig raskere transport av mikrober via reising, dyrehandel og matvarehandel bidrar til å spre smittestoff og blande mikrobielle økosystemer. På denne måten kan sjansene øke for at epidemier kan oppstå og at nye mikrobevarianter skal utvikle seg. Mange smittsomme sjukdommer kan begrenses hvis en tar hensyn til enkle biologiske forhold omkring infeksjonene. Karantenering av dyr og andre metoder for å begrense kontakt mellom dyrepopulasjoner er gode eksempler på dette, som i mange tilfelle har vist seg å være effektivt i å begrense forekomsten av smittsomme husdyrsjukdommer i et land som Norge. Det samme gjelder inngående kjennskap til de områder og besetninger som eventuelt importerte dyr stammer fra.

Infeksjonssjukdommenes betydning i verden

Både hos mennesker og husdyr har smittsomme sykdommer stor betydning når det gjelder helse, trivsel og økonomi. Ledende medisinske miljøer i flere land roper nå et varsko og peker på at infeksjonene øker i betydning hos mennesker både i fattige land og i rike, vestlige land. Særlig er det pekt på forekomst av en del «nye» sykdommer, og samtidig ser det ut til at «gamle» infeksjoner som tuberkulose er på frammarsj igjen. På veterinærsiden gir de smittsomme sykdommene fremdeles store problemer i de fleste land, og de forårsaker store lidelser for dyrene og økonomiske tap for samfunnet. Internasjonal mat- og fôrvarerhandel er en vesentlig faktor i transporten av smittestoff mellom land og kontinenter, og bidrar til en økt spredning. Rapporten peker på at det er **mengden biologisk materiale** som fraktes omkring på kloden, som på lang sikt avgjør omfanget av problemet.

Økende resistens mot medisiner

Av de forhold som vekker størst bekymring hos helsemyndighetene, er den økende forekomsten av mikrober som er resistente mot medisiner som antibiotika. På grunn av feil bruk og overforbruk av antibiotika kan en oppleve at sykdommer som tidligere var lette å behandle, kan bli svært alvorlige. Også hos husdyr er denne utviklingen sett. Heldigvis er vi bedre stilt i Norge enn i de fleste andre land. En vesentlig årsak til dette, er den restriktive holdning vi har hatt til bruk av antibiotika som vekstfremmere i husdyrbruket.

Sterke og svake sider ved den norske husdyrbaserte næringskjeden

Det norske husdyrholdet er på mange måter robust mot innslep av smitte. De relativt små enheter spredt omkring i Norge reduserer sjansene for etablering og spredning av smittsomme sykdommer. Vår geografiske beliggenhet har også vært av betydning. Vårt husdyrbruk har gjennom lang tid etablert et system med en svært lav forekomst av smittsomme husdyrsykdommer, og også en meget lav forekomst av smittestoff som kan overføres til mennesker. Matvareomsetningen er imidlertid sterkt avhengig av internasjonale forhold og økonomiske konjunkturer. Endring i rammevilkårene for det norske husdyrholdet kan raskt føre til endrede driftsformer slik at også norske husdyr blir mer utsatt for smitte. Den oversiktlige og sentraliserte vareomsetningen kan også raskt endres hvis noen av de store handelskjedene går over til å kjøpe kjøttvarer og egg fra utlandet. Det må videre pekes på at den norske dyrebestanden, på grunn av sin høye helsestandard, kan være spesielt sårbar for et akutt smittepress.

Laboratoriemetodenes pålitelighet

Ved regulering av handel med dyr eller matvarer, baserer en seg ofte på forskjellige laboratorieanalyser for å sikre at dyr eller matvarer ikke skal bringe med seg smitte. Dessverre er mange smittestoff vanskelig eller umulig å oppdage ved slike metoder. Laboratorieanalyser er kun et hjelpemiddel for å redusere risikoen ved handel med matvarer eller dyr, men kan ikke gi noen garanti for at sykdom ikke spres.

Importkontroll -overvåkning

Når det gjelder matvarer, har det så langt bare vært for salmonellabakteriene at det har vært mulig å stille krav om fravær ved import. Det vil være svært ressurskrevende å sikre at importerte kjøttvarer og egg holder samme lave smittenivå som norske matvarer, og de analyseprogram som er i gang i dag, vil ikke kunne gi denne sikkerheten. Det nasjonale salmonellaprogrammet gir imidlertid en god dokumentasjon av det smittenivået som finnes i den norske dyreproduksjonskjeden. I tillegg finnes det en rekke andre smittestoff som det så langt ikke har vært aktuelt å undersøke for. Dette gjelder m.a. campylobacterbakterier og *Escherichia coli* O157:H7.

Internasjonalisering av handel med landbruksprodukter

Gjennom etablering av WTO og de siste års tilpasning til EU, står vi overfor en mulig dramatisk endring av vårt handelsmønster når det gjelder de matvarer som vi kjøper i butikkene. Med liberalisering av regelverket vil sannsynligvis importen øke. Foreløpig er det høye tollsatser på varer fra mange land, men disse skal bygges ned over relativt kort tid. Det er noe mer uklart hvor stor effekt våre internasjonale avtaler vil få når det gjelder handel med dyr. Hvis avtalen om «forenkla grensekontroll» på det veterinære område blir vedtatt av Stortinget høsten 96, vil det medføre at vi vanskeligere kan skjerme oss mot det smittenivå som finnes i dyrenæringskjeden i forskjellige EU-land. Til tross for de tilleggsgarantier Norge innvilges, og de ekstra sikringstiltak som settes inn, vil det være vanskelig å unngå negative konsekvenser av en liberalisering av handelsreglene.

Konsekvenser av en økt verdenshandel med biologiske varer

Fra et biologisk ståsted er en økt internasjonal handel med biologiske varer generelt sett ugunstig. Økt handel med levende dyr og matvarer vil bidra til å blande mikrobielle økosystemer av vidt forskjellig karakter. For Norges del må vi regne med at en økt import vil medføre økt import av smittestoff og antibiotikaresistente mikrober. Det stilles

urealistiske krav til kontrollsystemet hvis en skal unngå negative konsekvenser av en slik økt handel. Det er først og fremst mengden varer som transporteres som er hovedpoenget. Kontrollprosedyrer kan bare i noen grad begrense skadevirkningene av en slik økt handel.

Når katastrofen rammer - eksempler på sjukdomsutbrudd

Rapporten omtaler en rekke eksempler på spredning av smittsomme sjukdommer ved import av dyr og matvarer. Vi har i Norge hatt betydelige utbrudd av matbårne infeksjoner i forbindelse med importert pepper (salmonellabakterier) i 1982 og spansk issalat (shigellabakterier) i 1994. Det er mange eksempler, både i moderne tid og lengre tilbake, på import av smittsomme husdyrsjukdommer. Munn- og klauvsjuka og svinepest ble gjentatte ganger innslept til landet. Siden tidlig på 70-tallet har vi slitt med sauesjukdommen mædi - importert fra Danmark. På 80-tallet ga import av furunkulose fra Skottland enorme tap i norsk fiskeoppdrett. Ringorm hos storfe er gjentatte ganger kommet inn via levende dyr, og i 1994 ble en alvorlig luftveislidelse hos storfe importert til Hadeland. Alt dette er eksempler på import som har skjedd til tross for at det har eksistert strenge bestemmelser. I en rekke tilfelle er smittsomme sjukdommer oppdaget under karantenering av dyr som var i ferd med å innlemmes i norsk dyrehold. Ved fjerning av importbestemmelser vil forholdene kunne forverres i betydelig grad.

Smittsomme husdyrsjukdommer i Norge og andre land

Den norske husdyrbestanden har en meget god helsestatus. Vi har svært få av de smittsomme sjukdommene som er vanlig i andre land, og Norge er av de land i verden som har færrest smittsomme husdyrsjukdommer. Ikke bare er vi forskånet for de aller fleste av de alvorligste sjukdommene. I Norge finnes heller ikke sjukdommer som i andre land regnes som vanlige, og hvor bekjempelse ikke ansees mulig. Det er nettopp disse sjukdommene som kan gi de største økonomiske konsekvensene hvis importen av levende dyr får et vesentlig omfang. Det vil bl.a. være meget vanskelig å holde sjukdommer som paratuberkulose hos storfe og svineinfluensa unna ved en slik utvikling.

Næringsmiddelbårne sjukdommer i Norge og andre land

Også i Norge opplever mange mage-tarmsjukdom på grunn av smitte fra matvarer eller drikkevann. Sannsynligvis har vi flere vannbårne sjukdommer i Norge enn mange andre vestlige land. Dette er på grunn av at vi benytter udesinfisert

overflatevann til store deler av befolkningen. Antallet infeksjoner som spres via kjøtt, kjøttvarer og egg er imidlertid svært lavt i Norge. Når det gjelder kjøttrelaterte smittestoff som salmonellabakterier og campylobacterbakterier, regner en ikke med at norsk kjøtt betyr noe særlig for smitemønsteret i landet. Svært mange pådrar seg imidlertid salmonellainfeksjoner i utlandet (80-90 %), og importerte kjøttvarer har vist seg som en viktig smittekilde for dem som smittes i Norge. Denne gunstige situasjonen i vårt land har vi oppnådd gjennom en møysommelig sikring av hele vår dyreproduksjonskjede. Det er kanskje bare Sverige som har et noenlunde tilsvarende lavt smittenivå som Norge når det gjelder kjøttvarer og egg.

Risikoanalyse - smittsomme husdyrsjukdommer

Etter det nye regelverket som er vedtatt av WTO, kan begrensning av handel med dyr kun skje på bakgrunn av en vitenskapelig gjennomført risikoanalyse. Rapporten presenterer grunnlaget for slike analyser og bringer en del eksempler for å illustrere den omfattende prosessen som ligger bak en slik analyse. Presentasjonen bygger på de anbefalinger som er gitt av det internasjonale dyrehelsekontoret i Paris (OIE). Det er viktig at slike risikoanalyser utføres før handel øker i omfang. Det er videre viktig at det finnes uavhengige eksperter som kan foreta slike vurderinger og gi råd til forvaltningen. Det er i denne sammenheng viktig å bygge opp kompetanse på dette området. Uansett importregime vil risikoen ved import være svært avhengig av antall dyr som importeres og hvilke områder dyrene stammer fra.

Risikoanalyse - næringsmiddelbårne sykdommer

Mens det for handel med dyr finnes anerkjente metoder for gjennomføring av risikoanalyser, er dette ikke tilfelle når det gjelder spredning av smitte via matvarehandel. Rapporten presenterer en ny modell som grunnlag for videre arbeid med å etablere slike analyser. For dyrehelse og import av sjeldne smittestoff via matvarer, består risikoanalyseprosessen i å beregne en sannsynlighet for introduksjon til Norge. Når det gjelder smittestoff som også finnes i Norge (salmonellabakterier), foreslås en modell som baserer seg på graden av erstatning av norske produkter og det relative nivået av smittestoff i importerte varer, sammenlignet med norske varer.

Konklusjon

En liberalisering av regelverket i forbindelse med import av levende dyr og matvarer kan få store konsekvenser for den norske dyrebaserede næringskjeden. Hvis økonomiske forhold (endring av toll o.a.) tilsier at importen øker i vesentlig grad, må en regne med en betydelig økt import av smittestoff til Norge. Hvis importen av kjøtt (særlig fjørfekjøtt og grisekjøtt) og egg fra land utenfor Skandinavia øker betydelig, må en regne med en vesentlig økning i antallet matbårne infeksjoner forårsaket av salmonellabakterier, campylobacterbakterier og andre. Dette kan gi omfattende helsemessige og økonomiske konsekvenser for det norske samfunnet. Det understrekes også hvor viktig det er å kunne identifisere opprinnelseslandet for de risikobetonete matvarer som importeres. Rapporten anbefaler sterkt at det presenteres fullstendige risikoanalyser før handelen liberaliseres og omfanget av handel øker.

Når det gjelder husdyrsjukdommer, vil sjansene for import av en del alvorlige sjukdommer som svinepest og Newcastle disease (fjørerfe) øke, selv om risikoen ikke synes dramatisk stor. Derimot er det overhengende fare for introduksjon av en rekke mindre alvorlige smittsomme husdyrsjukdommer, som også kan gi store tap og påføre norske husdyr betydelig lidelse. Dette gjelder sjukdommer som paratuberkulose og IBR hos storfe, svineinfluensa, pseudorabies og PRRS hos gris. Når det gjelder småfe, er det neppe mulig å handle trygt med levende dyr i det hele tatt i internasjonal sammenheng. Grunnen til dette er det spesielle sjukdomsmønsteret hos småfe, med mange kroniske sjukdommer med lang inkubasjonstid som ikke kan diagnostiseres før langt ut i forløpet. Spesielt store økonomiske skadevirkninger for Norge kan oppstå hvis en igjen prøver å importere levende smolt til fiskeoppdrettsanleggene. Også på husdyrsiden bør det gjennomføres fullstendige risikoanalyser før handelen liberaliseres. Hvis endring av handelen først medfører at vi får en dårligere smittestatus hos våre husdyr og i våre matvarer, kan det være meget vanskelig og kanskje umulig, å gjenvinne den meget gode situasjon vi har i dag.

Et hovedråd fra dette utvalget er at arbeidet med utarbeidelse av risikoanalyser både for husdyr og næringsmidler bør ledes av uavhengige faggrupper som både kan initiere, koordinere og tolke de analysene som gjennomføres.